УДК

DOI: https://doi.org/10.5937/bastina34-49631

КОСОВО ЈЕ КЉУЧ

(Бошко Сувајџић, *Кључ од Косова*, Београд: Албатрос Плус, 2021, 494 стр.)

Литература о косовскометохијским темама је огромна, али уједно и никад довољна. Као што је то случај са свим незавршивим подухватима, а посебно са питањима која се тичу успостављања идеје колективитета, па и националне (само)свести, писање о Косову и Метохији представља увек изазовну обавезу, чији се значај не завршава у академским оквирима. Имајући то у виду, обједињавање стручности и приступачности представља редак квалитет који треба похвалити.

Монографија Бошка Сувајџића *Кључ од Косова* резултат је преданог, вишегодишњег рада на косовскометохијским темама из различитих перспектива, о чему сведочи и промишљена структура књиге, која обједињује генезу косовске легенде, њене историјске, поетичке и културолошке компоненте, као и различите облике рецепције. Можда најзанимљивији, а у извесном смислу и неочекивани моменат представља ауторов лични песнички допринос, присутан на крају књиге. Овај, за научне студије несвојствен моменат, оправдан је управо околностима одабира поља проучавања – *косовска епска легенда*[1] жива је традиција у мери отворености према уметничким (ре)интерпретацијама. Због тога оно што Сувајџић пише о наведеним темама није само репродуктивно, него и продуктивно знање, а његова поезија је креативна демонстрација примене теоријских и књижевноисторијских разматрања.[2]

---

1 Позивајући се на Ненада Љубинковића, а кроз успостављање динамичног дијалога између историје, легенде и мита, Сувајџић тврди да је израз „косовска епска легенда" терминолошки прецизнији од препознатљивијих синтагми „косовски мит" и „косовско предање" (77).

2 Занимљиво је да се паралела са овим поступком може пронаћи на једном неочекиваном месту: Ерик Магрејн [Eric Magrane], професор антропогеографије и један од важнијих представника геопоетике, своје теоријске радове управо употпуњује сопственом поезијом. Овоме се може додати и то да велики број универзитетских професора и научних радника у Србији, који се баве српским језиком и књижевношћу, уз своје научне доприносе, објављују и поезију, те би било прикладно навести као илустрацију засигурно непотпуни, али не и несадржајан списак: са Филолошког факултета у Београду ту су Томислав Јовановић, Миодраг Лома, Тихомир Брајовић, Горан Коруновић, Ирена Плаовић, са Факултета за образовање учитеља и васпитача у Београду – Владимир Вукомановић Растегорац и Бојан Марковић, са Филозофског факултета у Новом Саду – Јелена Марићевић Балаћ и Бојана Стојановић Пантовић, са Филозофског факултета у Нишу – Мирјана Бојанић Ћирковић, Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу – Драган Бошковић,

Такође, посебност Сувајџићевог проучавалачког и стваралачког доприноса јесте и понегде присутни есејистички, па и лирски надахнут, емоционално маркирани тон, који не деградира достојанство теме или сложеност грађе о којој пише. Напротив, емоционалном реакцијом на текст, па и тиме што се не бежи од лично обојених ставова, чини се исто оно што се остварује поезијом – показује се актуелност и богатство косовске епске легенде. Сцијентистичка равнодушност која негира индивидуалну реакцију на различите садржаје традиције представљала би управо умртвљивање, негирање симболичког и поетичког потенцијала косовско-метохијских тема.

Ипак, Сувајџић није написао полемичку, још мање острашћену књигу, већ књигу сусрета, која, кроз богату мапу репрезентативне литературе, показује и више од темељне упућености у предмет проучавања. Стога је *Кључ од Косова* на више начина дело синтезе, које трага за равнотежом између древности и модернитета, усменог и писаног, уметничког и научног, али и националног и општељудског. За Сувајџића „[к]осовска легенда у свом изворном облику означава љубав, поверење, блискост, толеранцију" (9), а не било какву врсту искључивости, а посебно не површна, политикантска читања. Превласт поетике над политиком не значи и занемаривање идеолошких имплikација косовског мита, с тиме што се тумачење ту не сме зауставити. Нарочито не јер косовска епска легенда поседује и метафизички карактер – за Сувајџића, тако, небески избор кнеза Лазара није избор у времену, већ у не-времену (13). Он чак није ни самим простором одређен већ представља „избор у духовном простору колективног бивства" (13).

Прва целина књиге под називом „Косово између историје и мита: епска легенда" доноси вредна сазнања о томе како [се] „[ф]рагментаран и магловит историјски костур веома рано попуњава животворним месом легенде, и то у два своја основна приповедна тока" (23). Први је већ споменута повест о Лазару, кнезу-мученику, док је други „прича о оклеветаном јунаку, који врши херојски подвиг" (24) – Милошу Обилићу. Поредећи хришћанске, турске, али и арнаутске изворе о косовској традицији, Сувајџић указује на изузетно динамичан преплет мотива и идеја, који се надовезује на различита места неодређености. Чак и тамо где постоје тешко премостиве идеолошке, верске и националне разлике, косовска традиција међу различитим колективима има сродну поетику, што нипошто не треба да буде занемарено (39).

С тим у вези, драгоцено је указивање и на ширу, (јужно)словенску димензију косовске епске легенде, присутну у другом поглављу књиге, које предочава путописне и етнографске изворе о овој теми, где посебно место заузима збирка *Обичаји и йесме Срба у Турској* Ивана Ст. Јастребова, као и у четвртом поглављу које, уз прегледно представљене и пажљиво одабране примере, показује какву је рецепцију

са Института за књижевност и уметност у Београду – Катарина Пантовић и са Института за српску културу Приштина–Лепосавић – Јасмина Ахметагић и Марија Јефтимијевић Михајловић. Да су уврштени и прозни стваралоци, овај списак био би још дужи, међутим, већ овако показује како феномену *йрофесорске књижевносйи* треба посветити посебну пажњу, ако не на начин на који је ову синтагму одредио Милисав Савић, онда у односу на присуство теоријске самосвести у оквиру самог песничког стварања наведених аутора.

ова тема имала у бугарској фолклорној традицији. Оба поглавља представљају доприносе који би могли бити значајни не само фолклористима, него и историчарима, етнолозима, па и социолозима. Јастребовљеве опсервације везане за етничку припадност словенског становништва Косовског и Битољског вилајета Османског царства (93), могу бити вишеструко важне и за политикологе, као што узбудљив увид у игре интерпретације представља компаративно сагледавање начина на који у другој средини, долази до специфичног преображаја мотива (163). Различите етничке заједнице поседују и различите преовлађујуће наративе, односно, културне кодове, те не чуди да се постојећи тематски модели и композициони обрасци уклапају у оквир друкчије епске традиције (159). Српско-бугарски фолклорни дијалог је овде подстицајан не само као студија сличности и разлика, већ и као модел како се рецепција наизглед ексклузивно националне теме може сагледавати у интернационалним оквирима.

Ипак, један од најусредсређенијих момената Сувајџићеве књиге представља треће поглавље, под насловом „Косовска усмена епика", које на прегледан начин, кроз релативно сажет, а врло садржајан текст, износи кључне моменте народних песама о косовској епској легенди. Иако је најрепрезентативнији израз имао у Вуковим збиркама, Косовски бој је био присутан у бугарштицама (што је и његово најстарије помињање у усменој лирици, и то из XVII и XVIII века), рукописним песмарицама, као и у тежњи за успостављањем „лазарица" – повезивања различитих „епских песама и историјских предања о Косову у једну нову, обухватну целину" (106). Ово поглавље може имати и једну практичну улогу – послужиће студентима филологије као сјајан подсетник за спремање градива из народне књижевности.

Посебну целину представљају поглавља посвећена рецепцији косовске епске легенде у српској књижевности 19. и 20. века. Поглавље о Филипу Вишњићу и Његошу, обележено је запажањима која показују посебну живост косовске традиције не само у односу на идеолошке, већ и композиционе карактеристике. Као преносници, стваралаци, али и обогатитељи традиције, Вишњић и Његош разрађују познате форме, дајући им нов квалитет – Вишњић, чија је устаничка епика прожета „косовским патосом славе и мучеништва" (194) и Његош, који у *Горском вијенцу*, кроз препознатљив, гномички стил и богату комуникацију са наслеђем, показује како је косовска епска легенда незаобилазна за разумевање дела. Оба примера упућују на исто – чак и онда када се не пише непосредно о Косовској бици, већ о некој другој националној теми – косовска епска легенда ће бити присутна.

С тим у вези, начини на који је Косово присутно у историји српске драме, заслужује посебну пажњу. Поглавље посвећено овом питању важно је не само због проницљивих интерпретативних увида, него и због тога што је, пишући о Љубомиру Симовићу и Миладину Шеварлићу, Сувајџић дао путоказ и за нова, будућа истраживања присуства косовске епске легенде код српских драмских писаца.

Последња целина књиге, пре завршних, ауторових песничких прилога, посвећена је рецепцији Косова у српској поезији 20. века. Од Милана Ракића и Милутина Бојића, преко Скендера Куленовића и Васка Попе, све до Даринке Јеврић и Рајка Петрова Нога, образује се динамичан књижевноисторијски пут, који не осветљава само облике и начине присуства косовске епске традиције, већ даје

увиде у поетичке особине сваког од песника понаособ. Јасно је да овим списком број стваралаца који комуницира са косовском традицијом нипошто није исцрпљен, нарочито имајући у виду да „[н]е постоји ниједан значајан савремени српски песник који није оставио бар један песнички запис о Косову и Метохији" (423). Ипак, одабир наведених песника представља добру меру јер је поетички оправдан – њихове разлике се међусобно надопуњују у живом дијалогу који упућује на то да управо Косово може бити кључ тумачења њихових најважнијих остварења. На тај начин, *Кључ од Косова* може доћи до читаоца кроз један неочекиван, али пресудан обрт – са́мо Косово је кључ. Ко буде спреман за такво сазнање, врата ће му се отворити.

Урош ЂУРКОВИЋ